

SISUKORD

Autori eessõna eesti lugejale	8
Päevalill (1878–1901)	
Lapsepõlv lõpp	11
Koolitüdrukuna Helsingis	16
Kirjanikudebüüt	29
„Minust saab eesti naine”	41
Musta jõe maastikus, ööbikute linnas (1901–1908)	
Peterburi aeg	47
Tartusse ja Saaremaale	56
Punane joon	63
Vaimsed ja füüsilised lapsed	67
Hingesugulased	70
„Bathseba” ja tähelendude aeg (1909–1919)	
Kriisiaeg, murrang	74
Meri ühendab ja lahutab	84
Lood Titanicust	98
Luuletaja	104
Lummav London (1920–1925)	
Tagasipöördumine lapsepõlvesuvedesse	122
Võõras veri	126
Reis maailma südamesse	130

Aumõrv Liivimaal	137
Valge laev maailma meredel	139
Raudkõva New York, suvesaar Kassari	150
Uus Maailm ja vanad lood (1926–1929)	
„Ameerika suur küsimus”	157
Patuse rännakud	162
Ikka Londonis	170
Elu kirev käik	176
Uue aja lavadel (1930–1939)	
Marrakeshi päikese alt Väike-Roosikrantsi tänavale	187
Dibbuk ja vaimude võitlus	197
Eestivaenulik näidend	200
Näidendid elust	208
Sõja ja luule aastad (1940–1945)	
Sulev	218
Laine	221
Põhjamaised psalmid	224
Pagulusse	228
Rännakud vanas eas (1946–1956)	
Üksi	235
Päevade protsessioonil	241
Virve	244
Täisvereline elu	247
Lõpuni elamata elu	
Viited	271
Allikad	286
Isikunimede register	299

„Kas te tõepoolest tunnete, kuidas inspiratsioon, millest nii palju räägitakse, Teid mõnikord (või ka sageli) vallutab? Kui nii, siis kuidas see väljendub?”

„Inspiratsioon? Muidugi tunnen. Kui ei oleks seda lihiajalist õndsust, tähendaks igasugune kunstiline anne tegelikku ja eluaegset pärisorjust selle omanikule. Armastuse järel on kunstiline loomishurm kõige suurem inimliku õnne allikas.”

(Aino Kallase intervjuu ajakirjas Tulenkantajat 1927)

Päevalill

(1878–1901)

LAPSEPÕLVE LÕPP

Kümneaastane Aino Krohn kirjutas 1888. aasta sügisel oma tädile niisuguse kirja:

Selle kirjaga saadan Sulle lilli, mida korjasin papa haualt. Sa kindlasti ei pahanda, et ma ei kleepinud neid ilusasti kaardile, sest ma ei oska neid nii hästi sinna sättida, nagu peaks. Ma käin juba koolis; tüdrukud on palju kordi küsinud minult isa surma kohta. Paar päeva tagasi nägin imelikku und. See käis nii: „Papa tuli koju ja ütles, et ta ei olegi uppunud. Ta rääkis oma teekonnast pärast vette kukkumist. Ta rääkis: „Kui olin hõiganud tädi Ottale „hüvasti”, minestasin, ja kui ma toibusin, olin Porkansaare kaldal. Sealt ujusin ma Koprasaarele ja sealt Katajasaarele, kuni jõudsin Tilkoaneemele. Kuid oma suureks imestuseks ei leidnud ma ...”¹

Kiri jääb pooleli. Õlgvalge paberipoogna üks pool on kauni käekirjaga täidetud, kuid teisel poolel on vaid paar rida. Koolilapse poelik kiri on hiljem jõudnud Soome Kirjanduse Seltsi kirjandusarhiivi, kirjanik Aino Kallase personaalkogusse. Tõenäoliselt ei jõudnud see kiri kunagi Aino isa kummagi õe, ei Otilie ega Emilie kätte.

Kirjas nimetatud „papa” oli Aino isa, 53-aastasena purjetamisel ootamatult õnnetusse sattunud ja uppunud Julius Krohn. Ta oli 19. sajandi lõpul tuntumaid ja valjuhäälsemaid soomluse

eest võitlejaid, kelle kogu elu kujundas isamaaline aade. Rahvaluule- ja keeleteoorijana oli ta süvenenud „Kalevala” uurimisse. Peale selle töötas ta ajakirjanikuna, tõlkis maailmakirjandust ja õpikuid ning kirjutas populaarseid rahvavalgustuslikke tekste. Julius Krohn määrati Helsingi ülikooli soome keele ja kirjanduse erakorraliseks professoriks aastal 1885 – kolm aastat enne oma surma. Tähtsaima fennomaani ja rahvusvaheliseltki tuntud teadlase enneaegse surma järel avaldati ajalehtedes pikki artikleid, kus ei välditud suur sõnu.

Meie eelmises numbris mainitud kuulujutt on kahjuks tõsi. Professor Krohn oli möödunud teisipäeva õhtul kella 6 ja 7 vahel olnud koos oma õe, koloneliproua Belitskiga purjetamas „Uura” faarvaatrist idas. Kui puri oli pisut kohalt ära liikunud, oli ta läinud seda kohendama ja libisenud sealjuures millegipärast vette. Paat liikus nii kiiresti, et õde ei suutnud teha muud, kui visata talle aer vette järele. Selle abil oli kadunuke suutnud olla vee peal veel umbes pool tundi ja alguses isegi õpetanud õde, mismoodi paati juhtida, kuid õde oli ehmunud ega suutnud paati pöörata ning ka appikarjed ei toonud abi lähedal olevalt Pitkäsaarelt. Kadunu viimased sõnad olevat olnud: hüvasti, armas õde, mu jõud lõpeb, tervisi kõigile. (Savo-Karjala 4.9.1888)

28. augustil 1888 hukkunud Julius Krohni matused Helsingis Hietaniemi vanal luteri kalmistul olid juba poolteist nädalat hiljem, 7. septembril 1888. Matusetseremoonia äratas suurt rahvuslikku huvi ja kaasaegsetes ajalehtedes kirjeldati seda niisama pikalt ja voolavalt nagu tema uppumistki. Lehtedes toodi ära pikki katkendeid hauakõnedest, mida olid pidanud tema lähimad kaastöölised, teiste seas muuseas ka Matti Äyräpää ja rahvahariduse ning karskusliikumise juhtiv tegelane A. A. Granfelt.² Julius Krohni oli ära saatmas tuhandeid inimesi, nende seas Soome Kirjanduse Seltsi liikmed, Helsingi ülikooli õppejõud ning üliõpilasorganisatsioonide esindajad. Leinajate ees kõndis kadunu 46-aastane lesk

Minna (Maria Vilhelmina) Krohn, käekõrval kaks väikest tütar, kümneaastane Aino ja tema seitsmeaastane õde Aune.

Ainole oli see ajalehtedes kiidetud rahvuslik suurmees isa, kelle ta oli äkki kaotanud kesk oma lapsepõlveaastaid. Saatmata jäänud kirjast tädile kiirgas leina ja kaotusvalu, mille lõplikkust väike kirjutaja ei suutnud veel mõista. Tegelikkus oli muutunud painajalikuks; pelgupaigaks sai olla vaid fantaasia või uni, kus isa oli tulnud tagasi.

Julius ja Minna Krohni (sünd. Lindroos) pere oli olnud tavalisel kombel veetmas 1888. aasta suve Kiiskilä mõisas või Kiiskilä Hovis, nii nagu mõisaid üldiselt Karjala kandis kutsuti. Viiburi maakonnas asuv perekonnamõis oli nimetatud samanimelise küla järgi; Viiburi linnast oli sinna umbes kümme kilomeetrit. Aino jaoks oli Kiiskilä sünnikodu. Ta oli siia maailma tulnud 2. augustil 1878 ja pidas oma sünnipäeva kõige sagedamini just Kiiskiläs.

Kiiskilä mõisa on mainitud kirjalikes allikates esimesi kordi juba 1560. aastatel. Aino isaema isa, Viiburis tuntud saksakeelsest peret pärit Friedrich Dannenberg ostis selle 1818. aastal. Kahekümne aasta pärast sai mõisa omanikuks Friedrichi ja tema naise Anna (sünd. Lind) tütar Julie (Juliana Emilie) koos abikaasa Leopold Krohniga. Ainole olid Julie ja Leopold Krohn vanaema ja vanaisa, Mummuli ja Grosspapa. Julius Krohn oli nende esimene poeg, seega mõisa loomulik pärija. Julius oli elanud Kiiskiläs oma üheksandast eluaastast kuni täiskasvanuks saamiseni.

Nii nagu paljusid selleaegseid mõisaid, ümbritsesid ka Kiiskilät eriti suured maavaldused – mõisamaa oli kasvanud kuni kuuesaja hektarini. Sel ajal ebatavaline oli suur aed, mida oli oma nelikümmend hektarit. Aias olid põõsastest kujundatud labürintid ja puud, mis olid lõigatud nii, et neist olid saanud skulptuurid. Aias oli ka suvemaja, mis meenutas Rooma templit: see oli Julius Krohni töötuba ajal, kui ta lõpetas oma väitekirja.³ Aino võis veeta oma lapsepõlve suvesid muinasjutulises ja atmosfäärilt

kosmopoliitses ümbruses: perekonnaliikmeid ja vanavanemate sõpru elas maailmas mitmel pool, kuid paljud neist kogunesid suvel perekonnamõisa ajalooliste seinte vahele. Suvistesse argipäevadesse töid vaheldust aiapeod ja lõunasöögid. 1884. aasta suvel peeti Kiiskiläs suurejoonelisel Mummuli ja Grosspapa kuldpulmi, mis sööbis sügavasti kuueaastase tüdruku mällu. Aino seltsilisteks olid õde Aune ja nõbud Eugenie (s. 1877) ja Mary (s. 1888), kes olid isa õe Ottilie ehk tädi Otta ja tema abikaasa Constantin von Pellesskyni väiksed tütred.

28. augustil 1888 oli suvi lõppemas. Aino vanavanemad olid juba läinud oma linnakoju Viiburis ja Kiiskilät haldas ajutiselt järgmine generatsioon. Julius, Minna ja Ottilie nautisid viimaste suvepäevade päikest, juba hommikul võis aimata, et päev tuleb palav. Et Julius ja Minna pidid juba kahe päeva pärast minema koju Helsingisse, tahtis Julius minna purjetama. Vanemad olid oma esimesele pojale kevadel kinkinud sünnipäevaks kolmemastilise kiire *centre*-purjeka, mida viimane oli juba ammu soovinud. Suvel oli Julius oma jahiga käinud palju kordi Viiburi lahel sõitmas. Minnat purjetamine ei huvitanud, nii meelitas Julius retkele kaasa oma noorema õe. Ottilie nõustus venna sooviga üsna vastumeelselt: ta oli kogenematu purjetaja, pealegi väga lühinägelik ja eelistas jätta purjesõidud pigemini teistele.

„Tühjus, päikesesära, lainetav avameri,“ kirjeldas Aino Kallas aastakümneid hiljem kirjanikuna oma isa surmamaastikku Viiburi lahe avaveel.⁴ Tädi Otta oli õnnetuse ainus pealtnägija, kuid temagi ei suutnud hiljem meenutada, kuidas saatuslikud sündmused arenesid. Ilmselt kukkus Julius paaditekil, mis oli mereveest märg, kui teda ei tõuganud vette just see lisapuri, mille ta oli heisanud, kui tuul avamerel oli vaibumas. Hiljem on ka purjekas tunnistatud ebakindlaks.⁵ Ottilie mäletas, et ta oli proovinud tõmmata purjesid alla, et ta oli visanud ühe aeru veesolevale vennale ja proovinud paati juhtida teise aeruga. Paadi järel ujunud Julius oli õpetanud paanikas õde, kuid jaht tormas edasi ja vahemaa ujujaga vaid

kasvas. Kõige selgemalt olid Ottiliele meelde jäänud need sõnad, mida ta vend lõpuks karjus: „Ma ei jaksa enam, tervita mu peret, jää jumalaga.” Aastatega kristalliseerusid need sõnad perekonna pärimuses dramaatilisteks lauseteks, mida sageli korrati.⁶

Juhitamatult liikunud purjepaat äratas läheduses kala püüdnud meeste tähelepanu, kuid nad jõudsid õnnetuspaigale siiski alles paarikümne minuti pärast. Siis oli juba liiga hilja: tundmatute kalurite ülesandeks jäi peatada jaht ja saata vapustatud Ottilie tagasi perekonnamõisa, kus osati juba karta halbu uudi-seid.

Viimaste hetkede pealtnägijaks olnud Otta-tädi lohutas hiljem vennatütart sellega, et aeg parandab haavad. Kui Aino nägi öösiti unes seda, kuidas isa tagasi tuli, jutustas Ottilie oma lähedastele öisest ilmutusest, kus Julius tuli tagasi ja andis talle andeks. Keegi ei saanudki kadunuga näost näkku jumalaga jätta, sest Julius Krohni surnukeha leiti merest alles nädal pärast õnnetust.

Purjepaadi kinkinud Julie ja Leopold Krohn ei toibunud oma südametunnistusepiinadest ja vanima poja kaotusest kunagi. Nad tegid kohe raske otsuse, mis tehti teoks varsti pärast Juliuse matuseid: Kiiskilä ajalooline perekonnamõis pandi müüki ja sealne vallasvara müüdi oksjonil. Julie Krohn suri kiiresti edenenuks maksavähki 20. augustil 1889, enam-vähem aasta pärast Juliuse surma, kui oli just saanud 71-aastaseks.⁷ Vähem kui pool aastat pärast seda suri ka 84-aastane Leopold. Rohkem kui pool sajandit koos elanud abielupaar jättis selle maailma, mida nende jaoks varjutas suur lein, peaaegu käsikäes.

Aino oli sellel ajal 11-aastane koolitüdruk. Pooleteise aasta jooksul oli ta kaotanud oma isa, vanaema, vanaisa ja oma lapsepõlvesuvede Kiiskilä.

KOOLITÜDRUKUNA HELSINGIS

Julius Krohni varane surm muutis Aino ja Aune pooleldi orbudeks, kuid nende vanemad poolvennad ja poolõde jäidki päriselt orvuks. 25-aastane Kaarle ja 20-aastane Ilmari olid juba noored mehed, tütar Helmi sai varsti 17. Lesestunud Minna Krohn oli Juliuse teine naine: Kaarle, Ilmari ja Helmi olid 37-aastasena surnud Emma (sünd. Nyberg) lapsed. Juliusele ja Emmale oli sündinud 1866. aastal ka poeg Julius, kes aga suri vaid kaheaastasena ajukelmepõletikku.⁸ Aino ja Aune olid sündinud selle aja mõistes juba päris vanade (ligi neljakümne) vanemate lastena.

Emma Krohn oli olnud Juliuse noorpõlvearmastus, kellele ta oli pühendanud palju imetlevaid värsse. Julius Krohn oli äge fennomaan ja teerajaja rahvuslike teaduste põllul, kuid lisaks oli ta ka kirjanik, kelle pseudonüüm Suonio oli valitud Viiburi lahe Suonio väina järgi. „Armuhommik” (*Lemmen aamu*) ja „Nüüd on aega armule” (*Nyt on aika armastella*) olid need luuletuste pealkirjad, mis olid tavalised noorel kirjanikul Suoniol; Emma surma järel kirjutas ta niisuguseid luuletusi nagu „Haua äärel” (*Haudan partaalla*) ja „Kõige raskem” (*Kaikkein vaikein*). Julius tundis ka sügavasti kaasa oma kaheteist-, kaheksa- ja kolmeaastaselt ematuks jäänud lastele ja pühendas ka neile luuletusi. Tõlgitud ja mugandatud luuletuste kogu „Minu ema. Väikestele lastele” (*Minun äitini. Pienille lapsille*) avaldati juba Emma surma-aastal 1875. Seal oli pühendus „Kaarlele, Ilmarile ja Helmile”.

Uus pere ei sündinud ka 19. sajandi lõpus valutult. Minna Lindroos oli Emma sõbranna ja Helmi ristiema, keda pikalt põdenud Emma teadaolevalt oli ise soovinud Juliuse uueks abikaasaks, kui mõistis, et sureb varsti. Julius ja Minna abiellusid ainult poolteist aastat pärast Emma surma – ja seda mitte suurest armastusest, vaid sõlmides kahe täiskasvanu vahel mõistusabielu. Juliuse ema Julie oli olnud Emmasse väga kiindunud ja võrdles sageli kahte abikaasat, ikka Minna kahjuks. Minna ei kodunenud Kiiskilä mõisas kunagi

ja oli sageli pikalt Helsingis, sel ajal kui tema pere puhkas Kiiskiläs. Kuid kõige kõrgem müür tõusis Minna ja Juliuse laste vahele. Lapsed, kes igatsesid oma ema, ei tahtnud leppida võõrasemaga. Kõige ägedamalt oli Minna vastu vanim poeg Kaarle, kes tallas jalge alla Minna pruudikimbust talle rinda kinnitatud roosi.⁹

Väiksed tütreid panid siiski südamed heldima. Juliuse ja Minna tütarde Aino ja Aune vanusevahe oli kaks ja pool aastat: vanem õde oli sündinud hilissuve hommikul Kiiskiläs ja noorem märtsipäeval Helsingis. Juba nimedega liideti õekesed isapoolse suguvõsa pärijateks. Aino Julia Maria esimene nimi kõneles tema isa armastusest „Kalevala” vastu ja kinnitas fennomaanidele iseloomulikku soome nimede eelistamist, teine viitas isa perekonnale ja kolmas kirstlikele ideaalidele, mida rõhutati ka tüdrukute koduses kasvatuses. Aune Ottiliest tehti isa armastatud õe Ottilie nimekaim.¹⁰ Kaarle, Ilmari ja Helmi võtsid väiksed õed varsti omaks, kuigi olid võõrastanud nende ema. Eriti Ainot peeti päris väikesest peale ebatavaliselt andekaks ja võluvaks. Temast kasvaski pere lemmik, „päevalill”, nagu teda pereringis kutsuti – lisaks lapsepõlve hüüdnimedele Ono ja Ainikki.¹¹ Ainole osaks saanud imetus jättis varju Aune, kes oligi oma teistest õdedest-vendadest ujedam ja endassetõmbunud.

Aino lapsepõlvekodu oli üks esimesi soomekeelseid haritlaskodusid 19. sajandi lõpu Helsingis. Julius Krohn ise oli pärit Peterburis kodunenud saksa perekonnast ning nii Minna kui ka Emma emakeel oli rootsi keel. Sellest hoolimata kujunes kodukeeleks isa Juliuse visa tegutsemise tulemusena soome keel, mida lapsed alates vanemast pojast Kaarlest õppisid ära esimese keelena. Kaarle meenutas hiljem, et tema ema Emma kasutas rootsi keelt vaid argikeelena, kui oli uppunud kodutöösse.¹² Isa eluteel ei olnud niisugust kõrvalrada, kuhu tema suur isamaaline aade ei oleks ulatunud.

Nii nagu sel ajal kõik haritlaspered, elas ka Julius Krohni pere Lõuna-Helsingis, linna keskel. Aino sünnikodu oli olnud ülikooli

ja botaanikaiaia kandis, aadressil Vuorikatu 22. Siis kolis pere Ullalinna kanti, ms oli pikka aega tuntud kui suvilate rajoon. Kodu, mis jäi Julius Krohnile viimaseks, asus aadressil Ratakatu 1. Varsti pärast tema surma kolisid Minna, Helmi, Aino ja Aune uude korterisse Albertinkatu 46.¹³

Kuigi kodused aadressid vahetusid, ei muutunud Aino koolitee kunagi pikaks. Tüdruk alustas oma õpinguid 1885. aasta sügisel Lydia Stenbäck'i eelkoolis. Saanud üheksa-aastaseks, läks ta Helsingi Soome Tütarlastekooli, mis asus Yrjökatu ja Bulevardi nurgal. See oli Helsingi esimene soomekeelne tütarlastekool, kõige vanem tütarlastekool Soomes oli Viiburi saksa tütarlastekool. Praegune Helsingi ülikooli Viikki normaalkool on Helsingi Soome Tütarlastekooli järglane.

Ainol oli koolis mitu eelist. Helsingi Soome Tütarlastekooli olid asutanud tema ema õde Ida ja õemes, ülikooli lektor B. F. (Bernhard Fredrik) Godenhjelm. „Onu Fredrik” oli olnud kaua aega kooli juhataja ja soome keele õpetaja, tädi Ida õpetas seal veel ka Aino kooliajal. Ka Aino ema Minna oli olnud koolis õpetaja ja isegi selle esimene juhataja, oma õe Ida ettepanekul. Minna oli töötanud koolijuhatajana kuni abiellumiseni.¹⁴ Aino kooliaastatel juhatas kooli hinnatud õpetaja Ottilia Stenbäck ehk „tädi Tiila”, kes oli Aino ristiema. Veel kindlamat tuge kooliteel oli võimatu soovida, kuigi selline eriline positsioon oli ka omal kombel koormaks. Temalt kui Julius Krohni tütrelt oodati eeskujulikkude käitumist, mis ei olnud elavaloomulisele, sõprade poolt armastatud mustade patsidega tüdrukule alati kerge.¹⁵

Kooliaastatel oli Aino lähim sõbranna tema eakaaslane Ilona Jalava, kellega ta oli tutvunud juba varases lapsepõlves. Julius Krohn tundis hästi Ilona isa Antti (Anton Fredrik) Jalavat (end. Almborg), kes oli kirjanik, õpetaja ja tuntud ungari keele uurija. Isa huvialasid peegeldas juba tütre nimevalik: Ilona Jalava oli teadaolevalt esimene soomlanna, kellel oli ungaripärane nimi Ilona. Tema ema Alma (sünd. Floman) oli tuntud ühiskonnategelane, Soome Naisühenduse asutajaliige. Kahe väljapaistva Helsingi haritlaspere

vanemad punusid oma ühealiste tütarde vahele sõprussideme, mis kestis tütarde elu lõpuni. Niisama lähedane oli Ainole veel vaid tema noorem õde Aune, kes oli perekonnas tema ainuke pärisõde ja ealt lähemal kui teised. Nende isa varane surm tegi õdedest ka saatusekaaslased.

Kirjanikuks kasvava tütarlapse kirjanduslik kutsumus ilmnis väga vara. Tema ema Minna kirjutas üles juba viieaastase lapse fantaasiarikkaid jutte, millest mõned on säilinud tänase päevani.¹⁶ Koolieas hakkas Aino koostama käsitsi kirjutatud lastelehte, mille täitis luuletuste, mõistatuste ja õpetlike juttudega. Nende eeskuju polnud vaja kaugelt otsida. Minna Krohn kirjutas palju lasteluuletusi ja -jutte, millest suurem osa avaldati kõigepealt lastelehes Pääskynen (Pääsuke), ja hiljem Minna enda koostatud valikus „Pääsukese sädinaid lastele” (*Pääskysen liverryksiä lapsille*, 1883). Ida Godenhjelm oli 1871. aastal asutatud lastelehe pikaajaline toimetaja, ja Julius ning Emma Krohn tegid sellele aastaid kaastööd. Aino pani oma lehekestele nimeks Metsvint. Sädinad lastele (*Peipponen. Viserryksiä lapsille*, 1888) ja Varblane (*Varpunen*, 1890). Kaheteistaastaselt hakkas tüdruk kirjutama oma lugusid ja luuletusi üles ka oma kaustikutesse, millele pani proosalised pealkirjad „Igasugust” (*Kaikenlaista*) ja „Seda ja teist” (*Yhtä ja toista*).¹⁷

Kõige ambitsioonikamaks – ja samal ajal kõige naljakamaks – lapsepõlveaastate katsetustest pidas Aino hiljem näidendit „Mustlastüdruk” (*Mustalaistyttö*), mida ta hakkas kirjutama üheksa-aastaselt. Näidend sündis imetlusest näitleja Ida Aalbergi vastu ja sellest pidi saama viievaatuseline tragöödia, kuid väike autor väsis juba töö alguses. Süžee kujunes välja siiski selgejoonelisel: tõrjutud mustlastüdruk armub kõrgest soost rüütlistse, kuid armastus osutubki võimatuks ja tüdruk sureb enneaegu.¹⁸

Kirjandusuurija Kai Laitinen arvas hiljem, et „Mustlastüdrükust” ei ole säilinud rohkem kui pealkiri.¹⁹ Nii see siiski ei ole, vaid alles on kaheksa lehekülge, kus on kirjas iga vaatuse lühikesed

kokkuvõtted ja mõned repliigid. Säilinud mustandis lõpetab mustlastüdruk Rakel elu enesetapuga rüütli ja kuningatütar Dagny pulmade eel. Väike tüdruk, kes vaimustus teatrist, oli ära õppinud suure draama seadused ja rakendas neid innuga, mis lõbustab suuresti täiskasvanud lugejat. Vaevalt uskus Aino siis, et liigub oma tulevaste peateemade radadel.

Kuid mis imelik asi see minu taskus kõliseb? (*Pistab käe taskusse ja võtab välja pistoda.*) Näe, mille ma leidsin. (*Vaatab seda.*) Oh ütle mulle, pistoda, kas saad aidata õnnetut? Saad küll, tunnen seda. (*Vajutab pistoda endale rinda. Vajub maha.*) Huvasti, mu metsad, orud ja mäed. Huvasti, mu esimene armastus. (*Sureb.*)²⁰

Juba kümneaastasena kirjutab Aino oma leina luulesse. „Isa surma järel” (*Isäni kuoltua*) on mälestusluuletus kaotatud isale. Selle autoriks on märgitud Aino kõrval ka õde Aune.²¹ Selle järel on kirjutatud luuletused „Julius Krohn” ja „Julius Krohni haul” (*Julius Krohni haudalla*). Vaevaliselt meetrumisse surutud värsid räägivad saatuselöögi karmusest ja imetletud isast. Eeskujuks on ilmsesti isa enda kirjutatud salmid ema kaotusest ja pooleldi orvuks jäänud laste mõõtmatust leinast.²² Kui Aino kirjanduslik kutsumus aastate edenedes kasvas ja tugevnes, muutus üha tugevamaks tema samastumine kaotatud isaga. Kirjanikust isast sai kirjutava tütre jaoks lähim eeskuju, kellelt ta uskus olevat pärinud oma kalduvused.

Samal ajal ei peetud Minna Krohni tõeliseks kirjanikuks, kuigi ta oma eluajal avaldas kümnete kaupa luuletusi ja jutte. Võib mõtelda, kas jäi Minna kirjanduslik eneseusaldus puudulikuks: ta leppis oma tööde avaldamisega lastelehes, kuid ei avaldanud iseseisvaid ilukirjanduslikke teoseid. Ka oli lastekirjandus vähem tähtis kui täiskasvanutele mõeldud looming ja kirjutaval naisel ei olnud lihtne tõusta esile oma rahvuslikust suurmehest abikaasa varjust. Aino ei osanud pikka aega märgata, kui kindlat tuge ja suurt kirjanduslikku eeskuju pakkus talle kirjutav ema. Kui ema kirjutas üles ja pani hoolikalt tallele oma vanema tütre

kõige varasemad loomingulised eneseavaldused, väljendas ta kaudselt oma kõrget hinnangut lapse kirjanduslikele pürgimustele. Perekonna kaks teist tütart niisugust julgustust ei kogenud: nii Helmi kui ka Aune tundsid korduvalt, et jäävad siin alla Ainole, kelle ilu ja andekust perekonnas ikka kiideti. Aino oli imetletud tütar, kellelt juba varakult oodati suuri saavutusi.

Pärast leinalist 1888. aasta suve ei olnud enam Kiiskilä mõisa asja. Selle ostis sõjakamreer, rahvastikuregistri pidaja Viktor Ahrenberg, ja pärast teda vahetusid selle omanikud sagedasti.²³

Julius Krohni pereliikmed hakkasid oma suvesid veetma Häme maakonna keskel Loppis, kus Ida ja B. F. Godenhjelmil oli juba aastaid maja, mida proosalisel kombel nimetati Syrjäks. Aino oli olnud Syrjäs ka varasematel suvedel, kuid alles isa surma järel sai sellest pere peamine suvine puhkusepaik. Teekond Kiiskilä mõisast Loppi Syrjässe oli pikk nii otseses kui ka ülekantud mõttes. Viiburi lahe kaldal asuv pallaadliku arhitektuuriga perekonnamõis tuli vahetada Kesk-Soome talupoegliku maakoha vastu, kuhu tuli Riihimäe jaamast sõita hobusega oma kakskümmend kilomeetrit. Uus oli ka perekonna staatus: nad ei olnud enam peremõisa pärijad, vaid suveüüriliste külalised.

Aino kiindus siiski ka uude suvekodusse metsade keskel. Esimestel suvedel, kui pere oli peamiselt Loppis, olid Aino ja Aune veel väikesed tüdrukud, kes leidsid Loppijärve kaldal ja Salppauselkä nõgudes rohkelt mängupaiku. Kuigi isa oli uppunud, ei tekitanud see Ainos veekartust, tema suvelõbustuste hulka kuulusid pikad üksildased paadiretked kaugele järvele. Järve vastaskaldalt paistsid Leppälähdeni mõisa maad, kus oli peremeheks isa Juliuse lähiringi kuulunud fennomaan Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen. Kui Aino oli sõudnud kaldast piisavalt kaugele, tõstis ta sageli aerud paati ja lubas tuulel paati edasi viia.

Tulevase kirjaniku armsamate suvemälestuste hulka tüdrukupõlvest kuulusid igaõhtused tundidepikkused raamatulugemised Syrjä elutoas. Onu Fredrik luges oma suvekülalistele ette nii Minna

Canthi, Teuvo Pakkala kui ka Viktor Rydbergi teoseid – ja lastel lubati seal juures olla. Godenhjelmid ei lukustanud oma raamatukappe ei oma Lõuna-Helsingi linnakodus ega ka Syrjäs, nii et Aino luges Dostojevskit juba koolipõlves. Onu Fredrik oli oma kutsumusest teadlik õpetaja, kellele oli võõras iga mõte laste teadmises- ja õppimishimu piiramisest. Aino ja Aune meenutasid juba täiskasvanuina, kuidas nad olid onu juhatusel Syrjä järverannal deklameerinud Homerost kreeka keeles, ise sõnagi mõistmata. Godenhjelmide abielupaar toetas palju aastaid Julius ja Minna Krohni kasvatustööd, kus eesmärgiks oli anda lastele ka klassikalist haridust. Aino ei kahelnud nimetada hiljem B. F. Godenhjelmi oma kõige tähtsamate kirjanduslike õpetajate seas.

Loppi suved tõid Aino ellu ootamatult veel ühe õpetaja. Sürjas oli kauaaegseks koduabiliseks vanatüdruk Katriina Nissilä, keda suvitajad kutsusid kuninganna Katariinaks. Ainole meeldis olla Katriina kuningriigis Syrjä köögis. Ta rääkis koduabilisele oma koolitüdruku muredest ja rõõmudest, millele Katriina reageeris kas jämedalt või lõbustatuna ja tuletas aeg-ajalt meelde kristlikke voorusi. Vastukaaluks jutustas ta värvikaid ja tõestisündinud lugusid oma noorpõlvest, mida romantikanäljas noor tüdruk ahnelt kuulas. Kuigi Katriina oli jõudnud vallalisena koduabiliseks Sürjasse, oli tal olnud varasemas elus dramaatilisi armulugusid, millest üks lõppes peigmehe truudusetuse pärast, teine aga peigmehe surmaga. Hiljem liitus Katriina evangeelse usuliikumisega, kust õpitud seisukohad ja keelekujundid ilmestasid tema jutuaajamisi väikse Ainuga.

Vaga koduabiline aimas vaevalt, kui kaugele Syrjä köögist jõuavad tema nooruslood. Aino kirjutas palju aastaid hiljem novelli „Üks armastuslugu” (*Muuan rakkaustarina*), kus ta oma sõnade järgi kordas Katriina Nissilä elulugu. Novelli minajutustaja on vana naine, kelle elutee on määranud õnnetu armusuhe noorusel. Õnnelikult alanud kihlus lõpeb peiu truudusemurdumisega, mida reedetud mõrsja suudab andeks anda alles mehe surivoodil. Elu lõpuni üksikuks jäänud naine leiab hiljem lohutust oma

lahkusulisest maailmavaatest, mis aitab oodata surma kui vabastajat. „Üks armastuslugu” avaldati novellikogus „Võõras veri” (1921) ja hiljem on seda avaldatud mitmes valikkogus. Täiskasvanud kirjanik on kaastundlikult sisse elanud Katriina traagilisse ellu, mis koolitüdrukule oli tundunud lihtsalt põnev.

See rebiv valu kestis mõne aja, jahtus siis ja kadus oma teed, kuid süda jäi tuimaks, sellesse ei hakanud enam rõõm ega mure.

Otsisin oma rõõmu mujalt, /---/ hakkasin usklike seltsis käima ja jumalasõna uurima, ärkasin ning olen oma lohutuse leidnud.
/---/

Kuid seda mina ütlen ja kindlasti usun: tulgu kutse millal tahes, ei ma vastu paneks, olen valmis selle maailma kõigi ta tühjade rõõmudega, kunas ainult Issand ise seda oma tarkuses hääks arvab. (Aino Kallas. Valitud proosat Friedebert Tuglase tõlkes. Tallinn 1984, lk. 114–115)

Need, kes ootasid, et Aino on eeskujulik õpilane, ei pidanud pettuma, sest Aino jõudis koolis edasi suurepäraselt. Kui ta lõpetas 16-aastasena tütarlastekooli 1894. aasta mais, oli tema tunnistus lõpuklassi õpilaste seas paremuselt teine. Tervenesti kümnes aines oli ta saanud maksimaalse hinde 10, üheteistkümnes aines oli see 9 ja kahes aines 8.²⁴ Samal sügisel sai Ainost maineka Soome ühiskooli (Suomalainen Yhteiskoulu, SYK) õpilane. See oli vanim soomekeelne ühiskool ja esimene kodumaal, mille lõpetanud võisid jätkata ülikoolis.

Kool asus sel ajal Kalevankatu ja Yrjökatu ristil, mis oli kivi-viske kaugusel Aino kodust. Vähesed võisid aimata, millised tumedad pilved kogunesid koolis eduka ja sõprade poolt armastatud Aino pea kohale keskkooliaastatel. Aino võis avada oma südant lisaks õdedele-vendadele veel vaid lähimatele sõpradele, kelle hulka Ilona Jalava kõrval kuulusid veel samaealine Ester Wecksell ja

kaks aastat vanem Anna Tensikkala, kes õppisid Aino ja Ilonaga samas koolis. 1895. aasta aprillis kirjutas kuueteistaastane Aino Annale niisuguse kirja:

Kodus on mul muuseas päris kurvad ajad. Mu ema on tulnud maalt tagasi niisama halvas seisus, kui mitte halvemas, nagu ta sinna läks. Sina, kallid Anna, mõistad hästi, mida see tähendab. Aune ei ela kodus, vaid Godenhjelmide juures. Siin on sellepärast väga vaikne, otsekui haiglas. Külalisi ei või käia, ainult kõige lähemad sugulased. Tuleb vaid loota, et Jumal aitab. On ta ju ennegi seda palju kordi teinud.²⁵

Minna Krohnil oli depressioonisümptomeid juba abielu ajal, kuigi abielu ise kujunes taasakaalukaks ja päris õnnelikuks.²⁶ Abikaasa ootamatu surma järel süvenes tema depressioon aasta-aastalt üha raskemaks haiguseks. Minna oli oma tütarde kasvuaastatel pikki perioode erinevates raviasutustes, kuid loodetud paranemist ei järgnenud. Aino ja Aune vaimusilmas oli ema alati kurvameelne, väsinud ja vaikne; sageli oli ta voodihaige. Lisaks psüühilistele probleemidele piinasid teda kõhuvalud, mida hiljem on arvatud nälja-aastate tagajärjeks.²⁷ Aino ja Aune elasid ema haiguse ajal sageli Godenhjelmide juures, keda nad hakkasid pidama üha rohkem oma kasuvanemateks. Jätakuvalt haige ema libises tütardest emotsionaalselt üha kaugemale, mille üle nad arutlesid täiskasvanutena kirjades teineteisele.²⁸ Aino tundis, et teda ei kasvatanud pärast isa surma mitte keegi, sest ema seda ei suutnud. Ema kasvamasendus tappis kodus rõõmu, nii nagu Aino oma sõbrannale Annale kirjutas: kuigi jõulud olid lähenemas, tundus võimatu naerda või isegi kõva häälega rääkida.²⁹ Aino tundis end kaitsetuna nendel aastatel, mil ta oleks hädasti vajanud ema tuge.

Minna tervis tegi murelikuks ka selleks ajaks kodust lahkunud poolõe ja -vennad. Aino noorusaastatel ei olnud Minna enam tõrjutud võõrasema, vaid „Mamma”, kelle järele Kaarle, Ilmari ja Helmi küsisid oma kirjades noorematele õdedele. Eriti palju on

manitsusi haige ema sõna kuulata kõige vanema venna kirjades. Kui Minna depressioon vastu kõiki ootusi vaid kestis ja süvenes, kinnitasid vanemad õed-vennad Aino ja Aune usku paremasse tulevikku. Kuid nad ei jaganud igapäevaseid muresid koos haige emaga ega suutnud mõista, mismoodi oli elada kahes kodus. Nii väga, kui tädi Ida ja onu Fredrik ka tüdrukuid hoidsid, ei suutnud nad päriselt asendada ema, isa ja kodu.

Sel ajal, kui nad olid Godenhjelmide hoole all, võimaldasid kasuvanemad Ainol ja Aunel saada väga mitmekülgse kasvatusena. Tädi Ida ja onu Fredriki avar ja valgusküllane linnakorter (Ludviginkatu 8) suutis hädavaevu ära mahutada abielupaari kiiresti-täituvaid raamatukappe. Tüdrukud kohtasid seal kodus paljusid tähtsaid Soome kultuuritegelasi. Aino on meenutanud, kui sügavasti mõjutas teda see, kui Paavo Cajander luges neile oma äsja valminud „Romeo ja Julia” tõlget. Armastus kirjanduse vastu ei olnud ainult isa pärand, see oli ka lähimate emapoolsete sugulaste visa kasvatustöö vili.

Aino ja Aune jõudsid neiuikka ajal, mil nende vanemad õed-vennad juba löid omi perekondi. Vanim poeg Kaarle oli abiellunud kasvatusteaduste professori tütre Helenaga (sünd. Cleve) juba isa surma-aastal 1888, ainult nädal enne saatuslikku õnnetust – leinataede jõudis noorpaarini pulmareisil. Kaks aastat hiljem pidas perekond Ilmari ja pastor Victor von Dittmanni tütre Emilie pulmi. 1891. aastal laulatati 19-aastane Helmi ja keeleteadlane Eemil (Emil) Nestor (E. N.) Setälä. Ainost sai tädi juba 13-aastaselt, kui sündis Kaarle ja Helena esimene poeg Väinö.

Julius ja Emma lastest kõndis Kaarle kõige kindlamini isa jälgedes. Temast sai keeleteadlane ja rahvaluule uurija, kes kõige enam tegeles „Kalevala” värsside algupäraga. Poeg jätkas ka selles mõttes isa tööd, et arendas edasi rahvaluule uurimuses tema nn. geograafilist-ajaloolist meetodit ehk Soome meetodit, mida hiljem on peetud Julius ja Kaarle Krohni arendatud esimeseks teaduslikuks meetodiks folkloristikas. Kaarle sai doktoriks isa

surma-aastal ja nimetati samal aastal ka Helsingi ülikooli soome ja võrdleva rahvaluule dotsendiks. See oli eriala esimene dotsentuur ja rahvaluule uurimisest sai iseseisev õppeaine ülikoolis.

Algatajaks oma teadusalal saab pidada ka pere nooremat poega Ilmarit, kelle eriala oli muusikateadus. Sel ajal, kui Aino käis veel tütarlastekoolis, õppis Ilmari Leipzigi konservatooriumis klaveri- ja orelimängu ning kompositsiooni. Sel ajal, kui väikeõde jõudis keskkooli, sooritas Ilmari filosoofiakandidaadi eksami Helsingi ülikoolis. Seejärl sai ta muusikateooria ja ajaloo dotsendiks ja hiljem ka muusikateaduste professoriks. Mõlemad ametinimetused olid Helsingi ülikooli ajaloos esimesed.

Helmi koolitee lõppes tütarlastekoolis. Isa professor kohustas valima akadeemilise karjääri ainult poegadel, mitte tütardel. Kuigi Helmi, Aino ja Aune õpinguid soositi, oli haritud naisi selleaegses Soomes vähe. Esimene soome naisüliõpilane Maria Tschetschulin oli lõpetanud Soome ühiskooli aasta enne Helmi sündi. Veel Helmi noorusaastatel jõudsid ülikooli väga vähesed naised. Helmi otsustas jätkata isa näidatud teed teisel viisil: kirjanik Suonio vanimast tütrest kasvas kirjanik, kes avaldas oma esimese jutustuse „Õnne otsides” (*Onnen etsimmässä*) 27-aastasena. Esimeste jutustuste järel valis Helmi oma kirjanikutee jätkamiseks elulood, mälestused ja lasteraamatud, millest osa ta avaldas Helmi Krohni ja Helmi Setälä nime all, osa puhul kasutas pseudonüümi Anni Kurki. Nii nagu paljud selle aja literaadid, tegutses Helmi literaadina väga mitmel viisil – tõlkijana, kriitikuna, ajakirjanikuna ja kirjastuse toimetajana. Tema karjäär oli edukas, ulatudes kirjanduslike ajakirjade Otava ja Valvoja peatoimetaja kohani. Kokku on Helmi tõlkinud soome keelde üle kahesaja teose, nende seas on palju klassikalisi raamatuid, nagu F. H. Burnetti „Väike lord Fauntleroy” ja Grimmide muinasjutud. Täiskasvanuna võttis Helmi üle ka Minna toimetatud lasteajakirja Pääskynen, mis annab tunnistust võõrastütre ja võõrasema soojenenud suhetest.³⁰

Aino kasvas üles väga teadlikuna oma isa pärandist, mis tema jaoks muutus üha romantilisemaks, isegi müütiliseks. „Krohnide

pärand” oli juba 19. sajandi lõpul tuntud peremüüt, mille järgi selle perekonna liikmeid ühendavad teatud, peamiselt vaimsed omadused. Krohnid olid rännuhimulised, ägedaloomulised, hea väljendusvõimega.³¹ Peremüüt liitis ja lahutas üheaegselt: neid, keda peeti Krohnide hulka kuuluvateks, need imetlust vääriwad iseloomuomadused liitsid, kuid teised jätsid jälle kõrvale. Selline mõtteviis sobis 19.–20. sajandi vahetusel, kus perekondliku ja verepärandi kaudu seletati väga palju inimeste, isegi rahvaste peamisi omadusi.³² Ainole tähendas isa ja tema perekonna vaimne pärand seda viisi, mille abil ta kujundas oma identiteeti kirjanikuna, kelleks ta juba kooliaastatel vägagi teadlikult pürgis: paljud Krohnide iseloomujooned sobisid hästi kunstnikuhingele. Oma kirjutavat ema ta kirjanduslikuks õpetajaks pidada ei tahtnud. Soovi samastuda isapoolse perekonnaliiniga võimendas ka igatsus – Aino oli laps, kes oli varakult kaotanud selle vanema, keda ta idealiseeris ja ta kujutles, et jätkab lahkunu elutööd.

Perekonna noorim tütar Aune, kuigi pesamuna, ei saanud kuigivõrd tähelepanu ega hellust. Kuigi Aune oli võluv, kirjanduslikult andekas ja musikaalne, jäi ta perekonna sees juba lapsena Aino varju.³³ Väikest õde peeti perekonnas araks ja tagasihoidlikuks, mis võiski olla isetäituv ennustus: Aunet ei tõstetud esile oma annete ja iluga inimesi võlunud Aino varjust. Kuid Aune oli isa surma ajal veelgi tundlikumas eas, vaevalt seitsmene.

Aino noorusaastaid varjutasid ema psüühilise haiguse kõval ka tema enda terviseprobleemid. Ainot peeti nõrga tervisega lapseks, ta oligi tihti haige, kuigi need haigused, ka sarlakid, ei saanud kunagi saatuslikuks. Teiselt poolt sundis haigus pöörama tüdrukule veelgi rohkem tähelepanu, kui talle sai osaks pere lemmiklapsena.

Keskkoole esimesel kevadel 1895 sai Aino kopsupõletiku, mille tõttu pidi katkestama nii suurte lootustega alustatud õpingud. See katkestus pidi olema ajutine: Aino lootis minna tagasi kooli juba uue õppeaasta sügisel.³⁴ Läks aga teisiti, sest kopsupõletiku tagajärjel kannatas ta kroonilise väsimuse ja korduvate palavikkude

all, mis tekitasid muret kogu perekonnas. Nii Aino ise kui ka ta lähedased mõtlesid kopsuhaigusele, st. tuberkuloosile, mis tol ajal oli eluohtlik. Aino oli lootusrikkalt arvanud, et jääb koju paariks kuuks, kuid pidi koolist eemal olema kogu järgmise õppeaasta.

Põdemine kodus tähendas suurt muutust argipäevades, mida muidu olid täitnud koolikaaslaste seltskond ja kohusetundlik õppimine. Jutukas ja ekstravertne tüdruk muutus pikkade üksildaste kuude jooksul vaikseks ja mõtlikuks. Sõbrannadele kirjutatud kirjades näeb kurbust, mis tulenes murest oma tervise pärast. „Minust on saanud nendel päevadel suur unistaja,” kirjutas Aino oma sõbrannale Annale, kui haiguspuhkus oli kestnud juba aasta. „Tegelikkus on olnud liiga karm ja et ma pole julgenud sellega silmitsi seista, siis olen pagunud unelmatesse ja unistustesse.”³⁵ Et kopsupõletikujärgsed sümptomid ei taganenud ka pärast pikeemat puhkust, sõitis Aino 1896. aasta kevadel ravile Saksamaale Wörishofeni väikelinnas asuvasse sanatooriumi. Wörishofen oli sel ajal tuntud oma supelasutuste ja vesiteraapia poolest, mida oli arendanud aastakümneid linnas elanud katoliku preester Sebastian Kneipp. Reisikaaslaseks sai sel ajal 18. eluaastat käiv Aino tädi Ida.

Õpingud katkesid sanatooriumireisi järel päriselt: Aino ei läinudki kooli tagasi. Selleks oli mitu põhjust, millest kõige ilmsel oli nõrk tervis. Kuigi Aino oli hea õpilane, oli temalgi võimatu jõuda pärast nii pikka haigust järele oma klassikaaslastele. Teise põhjuse võib välja lugeda sõpradele ja pereliikmetele kirjutatud kirjade ridade vahelt: kaua põdenud ja eakaaslastest lahus olema sunnitud Aino oli masenduses. Tema kirjades peegeldub kurbus, vähenev algatusvõime ja lõpmatu väsimus. Aino väsimust ja jõupuudust seletati kopsupõletiku tagajärgedega, kuid need võisid olla ka depressiooni sümptomid. Masendusele kallutas tüdrukut ka ema haigus, millega tema ja Aune kõige rohkem kokku puutusid.

Õpingute katkestamisele leidub ka kolmas seletus, mis läheb lahku eelnevast. Ainol puudus akadeemiline auahnus. Oma südamesõbrale Ilonale oli ta juba enne haigestumist pihtinud, et ei tunne huvi mingisuguste õpingute vastu, vaid tahab saada